

*37.23. Stypkite na choveka se opravjat ot Gospoda;
i Negovoto blagovolenie e v pytja mu.
24. Ako padne, ne shte se povali,
zashতো Gospod podpira rykata mu.*

Zaminavajki v izgnanie, Shekspirovijat Tomas Moubri, hercog na Norfolk, izricha slednite dumi pred Richard Vtori, kojto go progonva do kraja na zhivota mu:

*“Sbogom, gospodarju. Ne shte se zabludja:
Bez Anglija, cjal svjat e veche mojat pyt...”*

Da, vsyshtnost i az ne vjarvam, che veche bih mogyl da se izgubja po shirokija svjat! Vypreki che pred men se otkrivat bezbroj pytishta, samo edin zavinagi e zatvoren za men – onzi, kojto vodi kym Saraevo i negovata Glavna ulica. Vyv vseki chovek syshtestvuva edno toplo mjasto, a naj-chesto ne go syznava. Bez tozi vytreshen oasis (neka go narechem taka po lipsa na po-dobyr izraz), kojto e svoeobrazna koncentrirana aura, nie vsyshtnost sme samo trupove, koito chesto mogat da bydat i preuspeli v ezhednevniya si zhivot. Tova toplo ubezhishte ni spasjava ot presishtaneto; kym nego se vryshtame, tyrsejki skrivalishte i osnovanie, za da zapochnem neshto otnovo, to ni dava nadezhda i ni pravi istinski zhivi i dobri. Tova e mozhe bi bojzlivoto chuvstvo za nadezhda prez otdavna otminaloto vreme na nevinnostta, kogato kopneehme po obshirnite prostori na neizvestnoto, slepvajki kartinata na sveta ot otpadyci pechatna hartija i rykopisi, koito razkazvaha za nego, ili ot veche zabravenata ljubov kym njakogo, kogoto neuteshimo sme obichali, a toj ne e spodelil ljubovta ni, ili tova e prosto

vylnenieto, kogato sled pytuvane se priblizhavahme kym svoja grad i v trakaneto na kolelata po relsite odkrivahme edin i sysht ritym na syrceto? Dnes, veche zreli hora, vlizame v naj-hubavite gradove bez kakvoto i da bilo drugo chuvstvo, osven skukata ot povtarjaneto. A mozhe bi syrceto ni shte zaigrae samo ako se priblizhavame kym rodnija si grad? Mozhe bi togava otnovo shte bydem zhivi? Da izgubish Saraevo – grada, kojto ne prilicha na nito edin drug grad, oznachava, vsyshtnost, da izgubish toploto skrito mjasto v sebe si, prevyrnato sega samo v spomen, kojto ot den na den vse poveche izblednjava, izgubvajki svoite ochertanija. Njakoj, kojto v Saraevo si e natrupal znachitelno imushtestvo, a pri tova goljamo preselenie go e izgubil, ako ne e svyrzan s dushata si za tozi grad, shte go natrupa otnovo njakyde drugade, zashtoto narodyt kazva: “Onzi, kojto e imal – shte ima!” No onezi, koito ne pritezhavat nishto drugo, osven tova zhivo kylbo na Ariadna, chieto nachalo se namira v Saraevo kato astralna nishka, kojato gi e spasjavala da ne se izgubjat sred razkosha na zemnoto kylbo, nikoga poveche njama da mogat da odkrijat njakoe drugo mjasto v sebe si, koeto da im dade dostatychno sila da prezhivejat.

Edin boec, inache bivsh shofjor na taksi, kojto e trjabvalo da se iztegli ot srybskata chast na Saraevo, otbranjavajki ja chak do zapovedta za otstyplenie, gleda svoja grad v dalechinata ot planinata, v kojato se e izteglil i kazva na edin reporter: “Ide mi da se nakicha s bombi, da sedna v kolata si i da naduja nadolu, pa kakvoto shte da stava!”

V tova tolkova prosto izrecheno namerenie se krie onova, koeto mnogo izgnanici chuvstvat, a njamat vyzmozhnost da izrazjat: zhelaniето, makar i v smyrтта si da bydesh svyrzan sys svojata ljubov.

I makar che veche pochti chetvyrt vek ne sym stypval na trotoarite na Glavnata ulica, na kojato poznavah vsjaka

puknatina i novi nasloenija ot asfalt, struva mi se, che otkraj vreme s nejnata dylzhina, kakto s tojazhka v igra na chelik, sym izmerval avenjutata i bulevardite na drugite gradove po sveta.

Nito po hubostta si, nito po goleminata si, tja ni naj-malko ne prevyzhohzda ulicite ot pokrajninite na provincialnite srednoevropejski gradove, kakvito sa naprimer Grac, Segedin ili Ljubljana; syshtite tymnosivi fasadi na avstroungarski postrojki, ot koito se ronjat secesionistichni ukrashenija, girljandi i pokrivni venci, syshtijat miris na tezhka zapryzhka i neradostnoto zhivurkane po vestibjuli s napukani cherno-beli plochki, s tuk-tam njakvoja novopostroena kyshta, kojato spokojno mozhe da se meri sys starite po bezlichie na arhitekturnata misyl.

I, vse pak, prozjavam se ot skuka, kogato se razhozhdam po njujorskoto Peto avenju ili po Shanz elize, nosejki neprekysnato svojata Glavna ulica v glavata si, zashtoto magicheskata j syblaznitelnost zavinagi se e vmyknala v neja – ot iztyrkanija trotoar prez hodilata, s koito naj-napred sym ja izmerval.

Sys zabranenite gradove e kato s goljamata ljubov. Edva kogato gi napusnem, spasjavajki glavata i kozhata si, mozhem da gi vidim v istinskata im svetlina, s vsichkite im nedostatyci. No tova nikoga ne ni osvobozhdava ot magijata, s kojato zavinagi sa ni obvyrzali. Nima Odisej, naj-hitrijat chovek, kojto njakoga e zhivjal, ne se opitva celi dvajset godini da se vyrne na svojata Itaka? I kakvo drugo e pravil Dzhejms Dzhojs prez celija si zhivot, osven da opisva do naj-malkite podrobnosti vseki kyt na rodnija si Dyblin, umrjal dalech ot nego? Kydeto i da e imal atelie Pikaso, v nego se vturvali bikovete ot arenata v Barselona, v kojato nikoga njamalo da se vyrne.

Otvraten ot negoduvaniето na rodnija si grad sled publikuvane na eseto “Minotavyryt ili pochivka v Oran”, Alber

Kamju zapisva kato moto na knjigata si "Ljato": "Tova ese e pisanu prez 1939 g. Na chitatelja trjabva da mu se pripomni tova, za da mozhe da otsydi kakvo bi bil dnes Oran. Plamennite protesti ot tozi krasiv grad vsyshtnost me uverjavat, che sa (ili shte bydat) odstraneni vsichki nedostatyci. A krasotite, koito tova ese iztykva, revnivo se pazjat. Grad Oran, shtastliv i realen, otsega natatyk njama poveche nuzhda ot pisateli: toj ochakva turisti."

Vse pak, ne trjabva da se zabravja, che v Dyblin vse oshte zhivejat irlandci, a v Barselona – katalonci. V Oran na Kamju ima po-malko francuzi otkolkoto po vremeto, kogato toj e pisal za nego, no vse pak, ostanali sa znachitelen broj, dori i sled eksplozijata na netyrpimost sred fundamentalistite.

V Saraevo brojat na ostanalite syrbi pochti mozhe da se prenebregne: sto i petdeset hiljadi ot tjah napusnaha prez februaru 1996 godina svoja grad.

Sluchaj, neotbeljazan v istorijata na kojato i da e strana: ne samo che ostanahme bez grad, a i bez svoi synarodnici v nego!

Prez esenta na 1976 godina v Nju-Jork vze mah za edin vestnik intervju ot pisatelja Bernard Malamud v negovija oskydno obzaveden apartament, chiito prozorci gledaha kym olovno sivata reka Hydzyn. Evrein ot ukrainsko-polski proizhod, Malamud prez celija si zhivot beshe pisal za Nju-Jork. Pitah go kyde vsyshtnost e istinskijat mu dom.

"Mojat dom e v knjigite mi" – kaza toj.

Izprati me do sledvashtata presechka, i samijat toj malko da se porazhodi. Tochno sybarjaha edna mnogoetazhna sgrada ot opusheni cherveni tuhli. V Evropa shtjaha da ja izpolzvat oshte pone sto godini. Sprjahme se i zaedno s tylpata ljubopitni nabljudavahme kak ogromnoto zaljuljano zheljazno gjulle ot visok kran hlytva dylboko v utrobata na sgradata, njakyde na

visochinata na pyrvija etazh. Sgradata ustojavashe s posledni sili, izdyrzhajki na tri-chetiri udara, a tylpata vikashe (ne za neja, a za gjulleto), a sled tova se srina, taka da se kazhe grohna, s priglushen trjasyk, obgyrnata v oblak prah. Sgradite, vyrhu koito padaha bombi, dokato bjah momche, se rushaha po syvsem drug nachin – prosto se scepvaha nadve, razkrivajki vytreshnoto sechenie na koshera, systaven ot etazhi razlichno bojadisani stai, v koito ostavaha da visjat pod odkrito nebe nepovredenite kartini i ogledala, tolkova silni i neochakvani bjaha tezi udari.

Razrushenijata v Saraevo prez тази vojna se razlichavat ot onezi prez minalata, zashtoto ne sa napraveni ot samoletni bombi, a ot artilerijski snarjadi. Pri tova, tezi zdaniya sa stroeni ot stomanobeton – pri eksploziite, koito gi spolitat, konstrukciite im samo se izkrivjavat i usukvat, taka che sled vsichko, kogato se izpochupjat styklata, izgori dyrvoto i raztopi plastmasata, ostavat da styrchat prizrachni skeleti, prez koito duhat vetrovete.

Bernard Malamud ravnodushno nabljudavashe sybarjaneto na sgradata. Za horata, koito sa prekarali celija si zhivot v gradove, v koito nikoga ne sa padali bombi, cjalata тази scena vsyshtnost e samo odstranjavane na po-malka sgrada, za da se izdigne na nejnoto skypocenno mjasto mnogo po-polezen i po-goljam nebstyrgach, i nishto poveche. Amerikancite pyk mnogo po-lesno napuskat gnezdata si ot evropejcite. Ako njakyde na drugija kraj na kontinenta se pojavi vyzmozhnost za po-dobyr dohod, shte napusnat rodnija si grad, bez kakvoto i da e stradanie, i kogato njakoj den se vyrnat (ako izobshto se vyrnat), njama poveche da zavarjat svojata ulica takava, kakvato sa ja ostavili. Vmesto starata dyrvena kyshta s terasa i niska ograda okolo livadata, na tova mjasto shte zavarjat supermarket ili benzinostancija. Iztrygnati oshte predi razhdaneto im ot korenite si, noseni ot vetrovete prez okeani i kontinenti, te verojatno vizhdat v nashata privyrzanost kym zagnivashtite

gradove, kym tjanata patina – prekaleno boleznena
chuvstvitelnost.

Pisha тази hronika na edin izguben grad, systavjajki go ot
synishta i mygla, ot lica, mirizmi, kytcheta i ulici, spomnjajki si
dumite na Malamud: “Mojat dom e v knigite mi”.

Moeto Saraevo e mezhdu tezi korici. Onova, koeto e
ostanalo ot tozi grad, neka im e halal!